

והחצי האחר בתורת פקדון והרי הוא באחריות בעל המעות, ואם נגנב או אבד החצי של פקדון, אין המתעסק חייב לשלם. ולפיכך יהיה שכר זו החצי אם הרויח של בעל המעות (כלומר מי שלוקח את הסיכון על ההפסדים מקבל גם את הרווחים)

חלוקה אחרת של הכספים

העיקרון הקובע בחלוקת השותפות הוא שתהיה זהות בסיכוי להרויח ובסיכוי להפסיד וחסיד נותן כספים באופן שלוקח על עצמו רוב הסיכון ומיעוט הרווח

6. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ע עמוד א

תנו רבנן: קרוב לשכר ורחוק להפסד - רשע, קרוב להפסד ורחוק לשכר - חסיד, קרוב לזה ולזה, רחוק מזה ומזה - זו היא מדת כל אדם.

ולכן רשאים לקבוע ביניהם חלוקה אחרת ובלבד שיש מתאם בין הסיכון לאחריות

7. כסף משנה הלכות שלוחין ושותפין פרק ו הלכה ב

[ב] תקנו חכמים שכל הנותן מעות לחבירו. במציעא פרק המקבל (דף ק"ד ע"ב) אמרי נהרדעי האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון והינו כשנתן מעות להתעסק סתם ולא התנה וכן פירש רש"י באיזהו נשך (דף ס"ח) במשנת אין מושיבין חנווני למחצית שכר וכן משמע מדברי רבינו בסמוך שכתב ועוד תקנו חכמים שכל הנותן מעות לחבירו וכו' ולא התנו ביניהם שום תנאי שיהיה שכר המתעסק באותו חצי של פקדון שליש ריוח הפקדון וכו' אלמא דע"כ לא תקנו חכמים אלא בשלא התנו ביניהם שום תנאי אבל אם התנו הכל לפי תנאם והוא שלא יהא בתנאי צד איסור רבית כמו שאמר בפרק זה.

תשלום שכר טרחה ללווה

המשנה אומרת שבעל הממון חייב לשלם בנפרד ללווה על מה שטורח בשותפות

8. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סח עמוד א

משנה. אין מושיבין חנווני למחצית שכר, ולא יתן מעות ליקח בהן פירות למחצית שכר, אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל.

מסביר רע"ב שכיון שעל חלק הכסף המקבל חייב באחריותו, ממילא יש לו דין לווה ואם עכשיו יעשה עבודה בחינם לבעל המעות כגון לסחור בחלק הכספים ששידך לו, נמצא שמשלם לו ריבית על הלוואה.

9. ר' עובדיה מברטנורא מסכת בבא מציעא פרק ה משנה ד

אין מושיבין חנווני למחצית שכר - לא יאמר בעל הבית לחנווני הרי פירות נמכרים בשוק ארבע סאין בסלע ואתה מוכרן בחנות פרוטה פרוטה ומשתכר סאה, הילך פירות ושכר ומכור בחנות והריוח נחלוק.

וטעמא דמלתא, משום דקיימא לן הך עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון, סתם המקבל פרקמטיא למחצית שכר מקבל עליו אחריות חצי הקרן באונסין וזולא, הילכך היא פלגא כיון דמיהייב באונסין מלוה היא אצלו שהרי היא שומא אצלו במעות בשער השוק ודינו ליטול חצי שכר,

נמצא מתעסק בחציו של בעל הבית שהוא פקדון אצלו בשכר המתנת מעות המלוה. לפיכך אסור. אלא אם כן נותן לו שכר עמלו שהוא עמל באותו החצי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה, אם היה נגר או נפח, כמה אדם רוצה ליטול ליבטל ממלאכה כבדה כזו ולעשות מלאכה קלה:

הגמרא בהמשך מותנת אפשרויות נוספות לתשלום שהובאו ברמב"ם.

'עסקא' - מימון לשם שותפות ברווחים

חשיבות השותפות עם הנזקק

עשיית שותפות עם נזקק היא המעלה הגדולה ביותר במצוות הצדקה

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף סג עמוד א

אמר רבי שמעון בן לקיש: גדול המלוה יותר מן העושה צדקה, ומטיל בכיס כלומר עושה אתו שותפות יותר מכולן.

2. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ז

שמנה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלוואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול, ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך.

הרב קוק כותב שנטבע באדם הקבלה בין הטבה לאחרים לבין נזק לעצמו ובאמת המעלה היותר גדולה שאדם יטיב וגם ירויח באופן שאינו בקונפליקט אלא בשלמות.

3. עין אי"ה שבת ו דף סה עמוד ב

יש בנשיות המוסר מן הרגשה של טינא בלב, כעין מכאוב נגד הנטייה הרשעה של יצר לב האדם הרע הגנוז בחובו, ומטעם זה הורגל תמיד רעיון המוסר להיות מצוייר יחד עם רעיון המכאוב והפך ההנאה, עד שלעולם יחוברו יחד אלה הציורים.

חבור זה מוזק מאד להרחבת הטוב, כי הנטייה להיות שמח וטוב לב, מוכן לקבל הנאה וקורת רוח, היא מוטבעת באדם, וע"כ הוא בורח מכל מה שיסבב לו עצב והכשר לצער.

ההדרכה להקביל את המוסר לרגשות האדם, צריכה להיות בהוראה שאין ההיזק לעצמו אחד מהתנאים שעצם המוסר בנוי עליו (כלומר עשה מוסרית לא חייבת להיות מנוגדת לטבע האדם), ועוד הפך מזה, שכל מה שיהיה המוסר הולך ונעשה ע"פ אופנים כאלה שאין בו הפסד הוא יותר נכבד בפעולתו, ואם יעשה באופן שעוד יהיה גם לפועלו ריוח, ישובח עוד ביותר, כי בזה יהיה הטוב שלם. מפני שאין דבר שיפגום הנאת המקבל את החסד, מאותו הרעיון המנקר במוח שהמטיב הוא סובל צער ומאסר חמרי או רוחני.

אופן עשיית השותפות מהדין

חלוקת שווה של רווחים ואחריות

הגמרא מסבירה את המנגנון הפנימי של שותפות, שחצי מהכסף מוגדר הלוואה ללא ריבית שמרווחיו אוכל המלווה. וחצי מהכסף הוא פיקדון בידו מכספי המלווה והוא משמש כשליח עבורו לסחור בו ולהרויח.

4. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קד עמוד ב

אמרי נהרדעי: האי עיסקא, פלגא מלוה ופלגא פקדון. עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה, וניחא ליה למלוה.

הרמב"ם מסביר שכל אחד מהצדדים חייב בהפסדי אונסין של החצי שלו

5. רמב"ם הלכות שלוחין ושותפין פרק ו הלכה ב

תקנו חכמים שכל הנותן מעות לחבירו להתעסק בהן יהיה חצי הממון בתורת הלוואה והרי המתעסק חייב באחריותו אף על פי שאבד באונס.

חלוקה בזמן - פקדון שהופך כולו למלווה

למדנו שגם במכר יש איסור ריבית כאשר מוכר בהמתנת מעות ומשלם יותר על המתנה זו. לדברי רב חמא אצלו אין מניעה זו

12. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

אמר רב חמא: טרשא (דחיית תשלום בהוספת מחיר) דידי ודאי שרי. מאי טעמא - ניחא להו דליקו ברשותי, דכל היכא דקא אזלי - שבקי להו מכסא ונקוט להו שוקא.

מסביר רש"י שהיה נותן להם סחורה בתשלום דחוי גבוה והם היו סוחרים במוצרים במקום אחר ומרויחים מהם וחוזרים ומשלמים לו תשלום גבוה. ומותר כי הסחורה היתה נשאת באחריות רב חמא עד זמן הרווח.

13. רש"י מסכת בבא מציעא דף סה עמוד א

אמר רב חמא טרשא דידי ודאי שרי - מוכר פרקמטיא היה, מוכר במקום הזול כשער שהוא נמכר במקום היוקר, וממתין להן והן מעלין אותו למקום היוקר, והוא מקבל עליו אחריות דרך בהליכה, והלקוחות משתכרים בפרקמטיא שלוקחין שם במעותיו, ומביאין לכאן ואחריות החזרה עליהם, וכיון דלא מקבלי עלייהו אחריות - לא היא מלוה גבייהו עד שהפרקמטיא נמכרת והן מקבלין המעות, ואותן המעות נעשין עליהם מלוה, ואין כאן רבית.

מכאן כותב מהר"ם להתייר גם לתת כספים למתעסק כך שיהפכו למלווה רק כשיגיעו לרווח מסויים ובתנאי ועד שלב זה אחריות ההפסד על נותן המימון.

14. רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ה סימן כג

כג וכתב רבינו מאיר דיש ללמוד מכאן דמותר אדם להלוות מנה לחבירו שילוהו לריוח המלוה עד שיהיו שני מנין ויהיו באחריות המלוה עד אותו זמן. וכשיהיו שני מנין יהיו שני המנין מלוה ויהיה הריוח של הלוח. ובלבד שיתן לו שכר עמלו ומזונו עד שיהיו שני מנים כדי שלא יהיה רבית מוקדמת:

הגר"א סובר שיש לחלק בין דברי רב חמא שם אפשר שלא ירויחו בהליכתם לבין דברי מהר"ם ששם אינו הופך למלוה עד שמרויח.

15. באור הגר"א יורה דעה סימן קסו ס"ק א

דין זה אינו נ"ל וכמש"ש לא מצא מותר שלישי כו' ואב"א כו' ולא דמי לההיא דירושלמי דשם אמר אחר חנוכה יהיה שלך אף שלא ירויח או יפסיד קודם חנוכה וכן בטרשא דרב חמא דלא איכפת להו כלל בהולכה אם יהיה ריוח או לא מ"מ בחזרתן הוא שלהם הריוח משא"כ כאן.

השו"ע פסק כרא"ש שניתן לחלק בזמן חצי פקדון וחצי מלווה והרמ"א הוסיף שמתור להקדים המלווה לפקדון

16. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קסו סעיף א

מלווה אדם לחבירו מנה, על תנאי שיתעסק בו לריוח המלוה עד שיהא שני מנים, ויהיו באחריות המלוה עד אותו זמן, ולכשיהיו שני מנים יחזרו שני המנים למלוה ומשם ואילך יהיה כל הריוח ללווה, ובלבד שיתן שכר עמלו עד שיהיו שני מנים. ואם התנה עמו מתחלה, אפילו בכל שהוא שהתנה לתת לו בשכר עמלו, סגי.

הגה: והוא הדין איפכא, שמלווה לו תחלה לצורך הלוח ואחר כך יעסוק בו לצורך המלווה, ונותן לו (בית יוסף).

וכן פסק הרמב"ם לחייב את המלווה לשלם על טרחת המתעסק מחשש ריביתנותו שלש חלופות

10. רמב"ם הלכות שלוחין ושותפין פרק ו הלכה ב

ולפי תקנה זו אי אפשר שיהיה השכר או ההפסד של כל הממון לאמצע בשוה שאם אתה אומר כן נמצא בעל הממון נוטל שכר חצי מעותיו שהן פקדון ואינו עושה כלום אלא זה המתעסק טרחה לו בחצי של פקדון מפני מעותיו שהלווה ונמצא באין לידי אבק רבית, והיאך יעשו?

אם עובד רק על כספי ההלוואה ישלם לו יומית כפועל

א. אם רוצה להיות השכר או ההפסד לאמצע בשוה יתן למתעסק שכרו שבכל יום ויום מימי השותפות כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנה.

אם יש לו עסק אחר שממילא עוסק בו יכול לשלם לו אפילו דינר לכל התקופה

ב. ואם היה לו עסק אחר כל שהוא להתעסק בו עם מעותיו של זה אינו צריך להעלות לו שכר של כל יום ויום אלא אפילו העלה לו דינר בכל ימי השותפות דיו ואם פחתו או הותירו יהיה לאמצע בשוה.

ללא סיכום אחר יתחלקו ברווחים שלישי למלווה ושני שלישי למתעסק ובהפסד הלפך. כיון שלחלק השישית הוא זכאי בכל אופן כשכר ולא תלוי ברווחים.

ג. ועוד תקנו חכמים שכל הנותן מעות לחבירו להתעסק בהן ופחתו או הותירו ולא רצה ליתן לו שכר עמלו בכל יום ולא התנו ביניהן שום תנאי שיהיה שכר המתעסק באותו חצי של פקדון (כלומר שבאחריות המלווה) שלישי ריוח הפקדון שהוא שותף ריוח כל הממון,

לפיכך אם הרויחו יטול המתעסק שני שלישי הריוח חצי הריוח של חצי המעות שהן מלוה ושותף הריוח בשכר שנתעסק בפקדון נמצא הכל שני שלישי הריוח. ויטול בעל המעות שלישי הריוח.

ואם פחתו יפסיד המתעסק שלישי הפחת שהרי הוא חייב בחצי הפחת מפני שחצי המעות מלוה ויש לו שותף בשכרו באותו החצי של פקדון ונמצא שנשאר עליו מן הפחת שלישי ובעל המעות יפסיד שני שלישי הפחת.

דברי הרמב"ם הובאו להלכה בשו"ע (קעז ב-ד)

סיכום מראש על דינר לכל התקופה

רי"ף (ה טז) - רא"ש (ה טז) - דינר לתקופה הותר דווקא ביש לו עסק אחר הבנת הב"י ברמב"ם, סמ"ק (סו) בעה"ת (מו ג ה) - ניתן לסכם מראש על דינר לכל התקופה בכל אופן.

השו"ע פסק כהבנתו ברמב"ם להתייר סיכום על דינר לכל התקופה. והרמ"א העיר שבשותפות שאין בה הלוואה אין צורך לשלם כלל על הטרחה.

11. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעז סעיף ג

במה דברים אמורים, כשלא פסק עמו בתחלת העסק אלא נתן לו למחצית שכר, אבל אם פסק עמו בתחלת העסק שכר טרחה בדבר ידוע, ואפילו בדינר, מותר (פי"ב ב"י לדברי הרמב"ם).

הגה: וכל זה כשאחד נותן המעות, אבל אם כל אחד נותן מעות אפ"י אחד מתעסק לבד, אין כאן עיסקא אלא הוי כשותפות בעלמא (בית יוסף בשם רי"ף וסמ"ג).

סיכום להלכה יסודות הלכות עסקא

מצוות שותפות - מצווה לעשות שותפות עם נזקק באופן שנותנים לו כספים להשקעה והרווחים וההפסדים מהשקעה זו מתחלקים בין נותן הכספים לנזקק שעוסק בהם.

חלוקת אחריות ורווחים - מותרים לסכם ביניהם כיצד סכומי ההשקעה מתחלקים. וחלוקה זו תהיה שווה הן לרווחים הצפויים מההשקעה והן להפסדים אם יגרמו ואפילו באונס.

דמי טרחא - כיון שהמתעסק נחשב גם לווה אסור לו לתת בחינם שירות של השקעת כספי הנותן על חלקו. ולכן צריך לסכם מראש על תשלום על שירות זה. ויכולים לסכם מראש גם על דינר לכל התקופה (שו"ע קעז ב).

חלוקה בזמן - מותר לעשות את החלוקה בזמן, כלומר שהכסף ישמש קודם כפקדון וכל הרווח (והאחריות) יהיו של הנותן עד סכום מסויים ומשלב זה והלאה יהיו הרווחים (והאחריות) של המקבל. וגם כאן צריך לסכם איתו על שכר טרחא על שלב הפקדון (שו"ע קסז א). וכן מותר להפוך את הסדר (רמ"א שם)

תשלום קצבה - לשו"ע אסור לסכם שהתמורה לנותן הכספים תהיה קצבה קבועה ללא קשר לרווחים בפועל. ואפילו אם מקבל עליו אחריות על כל סוגי ההפסדים. ולרמ"א אם מקבל אחריות מלאה של גניבה, אבידה ואונסין מותר בריבית דרבנן של עסקא (שו"ע רמ"א קעז ו).

תשלום קצבה קבועה

לכאורה באופן שנותן המעות אחראי באופן מלא, אין כאן הלוואה כלל והיה צריך להתיר סיכום על תשלום קצבה קבועה שהוא כעין שמכר את רוחו העתידיים בסכום קצוב לאדם אחר. אמנם ר' ישעיה אסור לעשות זאת עם המתעסק עצמו מרבנן.

17. טור יורה דעה הלכות ריבית סימן קעז

כתב ה"ר ישעיה שלא התירו אלא עסקא למחצית שכר בלא קציצה אבל אם קצץ בדבר ידוע אפ"א אם כל האחריות על הנותן אסור משום דמחזי כמלוה ברבית ואתי לאחלופי ברבית גמורה.

הב"י הביא דעת מהר"ק להקל בזה כשלוקח הנותן אחריות מלאה, ודחה את דבריו

18. בית יוסף יורה דעה סימן קעז אות ו ד"ה כתב ה"ר

ומדברי מהר"ק בשורש קי"ט משמע דלא אסר רבינו ישעיה אלא כשהנותן מקבל עליו אחריות דאונסין ולא דגניבה ואבידה אבל אם מקבל עליו אחריות גם מגניבה ואבידה מותר לקצוץ וכדמשמע מתשובת מהר"ם (ד' קרימונה סי' רנז, ד' ברלין סי' קנא) שכתב המרדכי (סי' שטז) המתחלת וששאלת על הבחור שהלוה לך מעות וכו'.

ואין נראה לי דכיון דה"ר ישעיה לא אסר אלא משום דמחזי כמלוה ברבית אפילו קבל אחריות דגניבה ואבידה אכתי מחזי כמלוה ברבית. ואפשר דגם מהר"ם יודה בכך

למעשה השו"ע החמיר כר' ישעיה והרמ"א הקל כמהר"ק כשמקבל עליו הנותן כל האחריות

19. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ריבית סימן קעז סעיף ו

נתן מעות לעיסקא למחצית שכר וקצץ בדבר ידוע, אפילו אם כל האחריות על הנותן, אסור.

הגה: וי"א דאם מקבל עליו כל האחריות, מותר. (ב"י בשם מהר"ק שורש קי"ט, וכן משמע בת"ה סימן ש"ב) בכל רבית דרבנן, כגון נותן בעיסקא או בשאר רבית דרבנן,

אבל ברבית קצוצה לא מהני אם המלוה מקבל עליו כל האחריות,

אבל אם לא מקבל עליו כל האחריות, רק קצתן, אפילו בדרבנן אסור. ויש להקל ברבית דרבנן כסברא זאת.

20. סיכום ההבדלים בין עסקא להלוואה בריבית

- הכסף שייך לשניהם ולא ללווה.
- הרווחים של המלווה לא מובטחים ותלויים בהצלחת העסק ובחלק הפקדון אם יפסיד העסק, יפסיד גם המלווה.
- גם הרווחים של המלווה לא מוגבלים.

